

WSZĘDZIE, WSZYSTKO, WSZYSCY – NOWA AGENCJA NA NOWE CZASY

Z Alexisem Goosdeelem, dyrektorem EUDA¹, rozmawia Artur Malczewski.

– Jak wygląda sytuacja w Europie w kontekście opioidów? W Polsce media poświęcają dużo uwagi zagrożeniom związanym z fentanylami. Czy możemy spodziewać się sytuacji podobnej do tej w Stanach Zjednoczonych, gdzie liczba zgonów z powodu używania opioidów jest bardzo wysoka?

– Sytuacja związana z opioidami w Europie ciągle się zmienia. Heroina nadal pozostaje najczęściej stosowanym nielegalnym opioidem i odpowiada za znaczną część problemów zdrowotnych związanych z używaniem substancji odurzających. Rynek opioidów w Europie jest jednak coraz bardziej złożony i obejmuje różnorodne substancje, w tym silne opioidy syntetyczne. Szacuje się, że w Unii Europejskiej w 2022 roku doszło do co najmniej 6392² zgonów z powodu przedawkowania substancji psychoaktywnych (6166 w 2021 roku). Wskaźnik śmiertelności z powodu przedawkowania w 2022 roku w UE wynosił szacunkowo 22,5 zgonu na milion osób w wieku 15-64 lata. Szacuje się, że opioidy, w tym heroina i jej metabolity, często w połączeniu z innymi substancjami, były obecne w trzech czwartych (74%) przypadków śmiertelnych przedawkowań zgłoszonych w UE w 2022 roku. Należy zauważyć, że w raportach toksykologicznych dotyczących zgonów spowodowanych substancjami psychoaktywnymi często stwierdza się obecność wielu substancji.

Dostępne dane mają ograniczenia zarówno pod względem jakości, jak i zakresu. Mimo to sugerują, że heroina nadal odpowiada za dużą liczbę zgonów w niektórych krajach Europy Zachodniej. Dane toksykologiczne z badań pośmiertnych dostępne dla niektórych krajów za 2022 rok wskazują, że metadon, a w mniejszym stopniu buprenorfina, tramadol i inne leki, również są związane z niektórymi przypadkami śmierci z powodu narkotyków.

Tam, gdzie są dostępne dane, wskazują one, że fentanyl i jego pochodne były powiązane ze 163 zgonami z powodu przedawkowania w 2022 roku. Szczególnie obawy budzi niedawne pojawienie się opioidów nitazenowych, które były przyczyną lokalnych ognisk zatruc w Irlandii i Francji w 2023 roku. Te substancje są również związane z kilkoma przypadkami zgonów z powodu przedawkowania w niektórych krajach bałtyckich. Według systemu wczesnego ostrzegania o nowych substancjach psychoaktywnych, co najmniej 150 przypadków zgonów z potwierdzoną obecnością nitazenów zgłoszono do tego mechanizmu w pięciu krajach w 2023 roku.

Sytuacja w Europie różni się od tej w Stanach Zjednoczonych, gdzie najnowszy szacowany wskaźnik zgonów z powodu przedawkowania wynosił 326 zgonów na milion standardowej populacji³. Stany Zjednoczone doświadczają kryzysu zdrowia publicznego wywołanego przez opioidy syntetyczne, głównie fentanyle. Większość zgonów z powodu przedawkowania (227 zgonów na milion standardowej populacji) była związana z opioidami syntetycznymi innymi niż metadon – w tym z fentanylem, jego analogami i tramadolem. W porównaniu z Ameryką Północną silne opioidy syntetyczne odgrywają niewielką rolę na europejskim rynku narkotykowym. Pomimo tej różnicy w skali i charakterze opioidów syntetycznych powodujących szkodę, rosną jednak obawy, że substancje te będą się coraz częściej pojawiały w Europie. Niezbędna jest więc czujność.

Niepokojące jest, że od 2009 roku do systemu wczesnego ostrzegania UE zgłoszono 81 nowych syntetycznych opioidów. Często są one bardzo silne i wiążą się z dużym ryzykiem zatrucia i śmierci. W 2023 roku sześć z siedmiu nowych syntetycznych opioidów zgłoszonych po raz pierwszy do systemu wczesnego ostrzegania UE

(EWS) należała do grupy nitazenów. Była to najwyższa liczba nitazenów zgłoszonych w jednym roku, a od 2019 roku wykryto łącznie 16 tego typu substancji w Europie (większość krajów wykryła co najmniej jedną z tych substancji na swoim terytorium).

Większość heroiny konsumowanej w Europie pochodzi z Afganistanu, gdzie talibowie w kwietniu 2022 roku ogłosili zakaz uprawy maku i produkcji opium. Obawy budzi możliwość przyszłego niedoboru heroiny, co mogłoby doprowadzić do wypełnienia luk na rynku przez silne opioidy syntetyczne lub syntetyczne stymulanty. Mogłoby to mieć potencjalnie znaczące negatywne skutki dla zdrowia publicznego i bezpieczeństwa.

W obliczu takiej sytuacji musimy wzmocnić naszą czujność na ewentualne zmiany na rynku, zapewniając odpowiednie działania w zakresie prewencji i leczenia, w tym dostęp do leków agonistycznych opioidów i usług redukcji szkód, a także zapewniając odpowiednie zapasy naloksonu, leku odwracającego działanie przedawkowania. Wdrożenie wieloagencyjnych planów reagowania i szybkiej komunikacji może również pomóc we wzmocnieniu gotowości na nagłe pojawienie się bardzo silnych substancji na nielegalnym rynku narkotykowym w UE.

– W lipcu 2024 roku EMCDDA przekształciło się w nową instytucję: Agencję Unii Europejskiej ds. Narkotyków (EUDA). Jakie wyzwania stoją przed EUDA?

Inauguracja działalności EUDA.

– Przede wszystkim stoimy przed wyzwaniem złożoności dzisiejszych problemów narkotykowych, które obejmują znacznie szerszy zakres substancji, zachowań i osób. Dla mnie można to podsumować trzema słowami: „wszędzie, wszystko, wszyscy”. Wpływ używania nielegalnych substancji jest obecnie widoczny niemal wszędzie w naszym społeczeństwie. Prawie wszystko, co ma właściwości psychoaktywne, może być używane jako narkotyk. Oznacza to, że każdy, bezpośrednio lub pośrednio, może być dotknięty używaniem nielegalnych substancji i problemami z tym związanymi.

Biorąc pod uwagę dużą dostępność substancji psychoaktywnych i presję rynku na konsumentów, istnieje duże ryzyko wzrostu używania substancji i uzależnień w nadchodzących latach. Wymaga to zwiększenia inwestycji w obszarze prewencji i terapii, które często bazują w swoich działaniach na oddziaływaniach odnoszących się do problemu narkotykowego sprzed około 30 lat. Nadszedł czas, aby przemyśleć nasze reakcje na ewoluujący i złożony obraz używania wielu substancji. Szerszy mandat EUDA obejmuje bardziej kompleksowe podejście do tych problemów, wymagając innowacyjnych i skutecznych polityk, które równoważą zdrowie publiczne, redukcję szkód i bezpieczeństwo publiczne. Kolejnym wyzwaniem jest pilna potrzeba rozwiązania problemu przemocy związanej z narkotykami w Europie. Historycznie przestępczość związana z rynkiem narkotykowym najbardziej dotknęła kraje produkujące narkotyki i tranzytowe poza UE, i nadal tak jest. W Europie, zwłaszcza w krajach, gdzie wiadomo, że duże

ilości narkotyków są wprowadzane lub produkowane, poziom przemocy powiązanej z handlem narkotykami wydaje się wzrastać. Narastają również obawy dotyczące rekrutacji i wykorzystywania młodych ludzi przez sieci przestępcze zaangażowane w nielegalny handel narkotykami do pracy na ich rzecz.

– Jednym z kluczowych elementów nowej instytucji będzie ostrzeżenie o nowych zagrożeniach poprzez systemy alarmowe. Jak będzie wyglądał ten system?

– Nowe rozporządzenie EUDA podkreśla znaczenie oraz rolę nowej agencji w zakresie wykrywania i oceny zagrożeń. Umożliwia ono EUDA stworzenie, udoskonalenie i operacjonalizację nowoczesnego, zintegrowanego europejskiego systemu ostrzegania o zagrożeniach związanych z narkotykami oraz oceny zagrożeń dla zdrowia i bezpieczeństwa, w ścisłej współpracy z krajowymi punktami kontaktowymi Reitox (National Focal Points)⁴. Europejski System Ostrzegania o Narkotykach (EDAS) będzie wydawał alerty, gdy na rynku pojawią się poważne zagrożenia związane z narkotykami, natomiast Europejski System Oceny Zagrożeń (ETAS) wzmocni sposób, w jaki UE przygotowuje się na pojawiające się lub potencjalne zagrożenia dla zdrowia i bezpieczeństwa oraz wypracuje sposoby reakcji na te zagrożenia. Agencja będzie również wspierana przez Europejską Sieć Toksykologii i Laboratoriów Kryminalistycznych, która ma na celu promowanie wymiany informacji na temat nowych trendów oraz szkolenie krajowych toksykologów i ekspertów ds. narkotyków.

Europejski System Ostrzegania o Narkotykach uzupełnia już dobrze funkcjonujący system wczesnego ostrzegania UE o nowych substancjach psychoaktywnych (EWS). Ma on szersze spektrum działania, co pozwala na szybkie wykrywanie, ocenę i wymianę informacji o wszelkich zdarzeniach, które mogą stanowić poważne bezpośrednie lub pośrednie zagrożenie dla zdrowia i bezpieczeństwa Europejczyków. Europejski System Ostrzegania o Narkotykach będzie katalizował rozwój zdolności wczesnego ostrzegania na poziomie państw członkowskich i umożliwił skuteczną komunikację ryzyka, z kanałami ostrzegania opartymi na przejrzystym i uporządkowanym protokole. Główne narzędzia Europejskiego Systemu Ostrzegania o Narkotykach to docelowe alerty, wspierane przez platformę ekspertów. Europejski System Oceny Zagrożeń będzie identyfikował na wczesnym etapie nowe zjawiska związane z narkotykami, które mogą negatywnie wpłynąć na zdrowie, kwestie społeczne, bezpieczeństwo lub porządek publiczny w Unii. W ten sposób zwiększy gotowość odpowiednich interesariuszy do reagowania na nowe zagrożenia w sposób skuteczny i jak najkrótszy. Oceny zagrożeń EUDA będzie dokonywała na podstawie wewnętrznej analizy sygnałów docierających do Agencji, informacje mogą również być przekazywane przez Komisję Europejską oraz państwa członkowskie. Ocena zagrożeń dla zdrowia i bezpieczeństwa może polegać na szybkim przeglądzie istniejących informacji oraz,

w razie potrzeby, na zebraniu nowych danych za pośrednictwem sieci informacyjnych agencji. EUDA opracuje odpowiednie metody szybkiej oceny naukowej.

– ***Prawie od samego początku istnienia EMCDDA, działalność agencji była wspierana przez punkty kontaktowe Reitox. Jak będzie wyglądała współpraca między EUDA a Reitox?***

– Rozporządzenie EUDA formalnie uznaje sieć Reitox jako część struktury administracyjnej EUDA. Rozwój ten stwarza doskonałą okazję, zarówno dla Agencji, jak i sieci Reitox, do fundamentalnego przemyślenia celów i metod ich współpracy. Cele partnerstwa EUDA–Reitox muszą być dostosowane do aktualnej sytuacji dotyczącej problemu substancji psychoaktywnych. Dlatego opracowujemy nowy „Sojusz Reitox”⁵, który określi nową ramę współpracy między agencją, siecią Reitox i innymi kluczowymi partnerami. Zarząd EUDA ma przyjąć ten dokument w grudniu 2025 roku.

– ***Jak istotne jest dla nowej instytucji wspieranie praktyków, między innymi poprzez szkolenia?***

– Jest to bardzo istotne. Nowy mandat uprawnia EUDA do opracowywania zaleceń oraz wspierania wdrażania interwencji opartych na dowodach naukowych w państwach członkowskich UE. Działania te wymagają integracji i harmonizacji wiedzy różnych grup zawodowych.

Musimy zwiększyć liczbę szkoleń w różnych formatach: stacjonarnie, online oraz poprzez wspólnoty praktyków. Trwają prace nad stworzeniem ekosystemu wspomagającego podejmowanie decyzji (EU-DECIDE), inwentarzy materiałów szkoleniowych (EU-COMP) oraz rozwojem naszej platformy e-learningowej PLATO. Tworzymy również mechanizmy zapewniające jakość interwencji (EU-QUALITY).

Kontynuujemy dialog między europejskimi profesjonalistami poprzez webinary oraz nasze Zimowe i Letnie Szkoły.

Niektóre krajowe punkty kontaktowe już posiadają własne pakiety działań szkoleniowych, w ramach swoich krajowych mandatów. Tak jest na przykład w przypadku Polski, gdzie organizowane są szkolenia Europejskiego Programu Profilaktyki EUPC⁶. Jednak nie jest to normą we wszystkich państwach członkowskich i ważne jest,

aby kontynuować dyskusję na temat tego, jak EUDA może dalej wspierać wdrażanie działań szkoleniowych skierowanych do większej grupy praktyków.

– W ostatnich latach w Europie można zaobserwować trend w kierunku „liberalizacji” przepisów dotyczących narkotyków. Na przykład 1 kwietnia 2024 roku Niemcy zalegalizowały marihuanę do celów rekreacyjnych. Jak zmiany w polityce narkotykowej mogą wpłynąć na sytuację związaną z narkotykami w Europie?

– Trend w kierunku „liberalizacji” przepisów dotyczących narkotyków w Europie (mierzony na przykład zmniejszeniem maksymalnych kar oraz zwiększoną dostępnością leków psychoaktywnych do leczenia uzależnienia od heroiny) jest widoczny od momentu, gdy zaczęliśmy monitorować legislację dotyczącą narkotyków na przełomie wieków. Jednak naukowy monitoring sytuacji związanej z narkotykami oraz treści krajowych ustawodawstw wykazał, że związek między maksymalnymi karami w prawie a sytuacją narkotykową nie jest tak bezpośredni, jak często się zakłada.

Odstraszający wpływ surowych kar jest coraz częściej kwestionowany, podobnie jak koszty ich egzekwowania przez policję, sądy i więzienia w porównaniu do korzyści, jakie miałyby one przynieść.

Zmiany w polityce, które są oparte na podejściu zdrowotnym, a nie karaniu, również wpływają na sytuację w Europie: leczenie agonistami opioidowymi, program wymiany igieł i strzykawek, rosnąca dostępność i poprawa jakości leczenia. Dwadzieścia lat temu twierdzono, że te środki mogą zachęcać do używania narkotyków. Nasze monitorowanie wykazało, że te środki są skuteczne w obszarze poprawy zdrowia publicznego, a takie twierdzenia są bezpodstawne.

Ponadto rozwijające się badania doprowadziły do ponownej oceny zagrożeń związanych z niektórymi narkotykami, co skutkowało zmianami, takimi jak decyzja Komisji ONZ ds. Środków Odurzających w 2020 roku o przeklasyfikowaniu konopi. Niektóre narkotyki są uznawane za mniej niebezpieczne i mają większy potencjał terapeutyczny, niż wcześniej sądzono. Jednakże w Europie zastosowanie medyczne i rekreacyjne substancji jest ściśle rozdzielone i dokładnie regulowane. Prawa człowieka stają się coraz ważniejszym czynnikiem w polityce narkotykowej, a niektóre kraje stoją na

stanowisku, że prawa człowieka, takie jak prywatność i wolny rozwój jednostki, mają pierwszeństwo przed zakazem używania konopi w prywatnych miejscach. (Dotyczy to konopi – do tej pory nie widzimy podobnego trendu w przypadku bardziej niebezpiecznych narkotyków).

W miarę, jak państwa dostosowują swoje polityki narkotykowe do wytycznych europejskich, proszą nas o pomoc w monitorowaniu wyników. Pomagamy im w opracowywaniu wspólnych wskaźników, aby lepiej zrozumieć efekty zmian w polityce, zważywszy na to, że zmiany w sytuacji związanej z narkotykami mogą być spowodowane przez wiele czynników niezwiązanych z prawem krajowym.

Aby wspierać świadome kształtowanie polityki, zleciliśmy przygotowanie raportu, a obecnie finalizujemy jego aktualizację, która podsumowuje badania dotyczące wyników legalizacji konopi w obu Amerykach od 2012 roku. To pomaga krajom UE zrozumieć złożoność sytuacji związanej z narkotykami na świecie i przełożyć to na wdrażanie polityk krajowych. Jesteśmy także świadomi różnic w podejściu między Ameryką Północną a Europą, takich jak priorytet dla wolnego rynku i zysków w porównaniu z priorytetem dla zdrowia publicznego dzięki silnej regulacji państwowej dystrybucji.

Obserwujemy, co dzieje się między stanami USA i Kanady, które zezwalają/zakazują sprzedaży konopi, co może pomóc w relacjach między państwami członkowskimi UE, które zezwalają/zakazują sprzedaży konopi. Te badania pozwalają nam przewidzieć problemy, które mogą pojawić się w Europie i czerpać naukę z doświadczeń amerykańskich i europejskich.

– Dziękuję za rozmowę.

Przypisy

- ¹ EUDA – 2 lipca 2024 r. Europejskie Centrum Monitorowania Narkotyków i Narkomanii (EMCDDA) oficjalnie zmieniło nazwę na Agencję Unii Europejskiej ds. Narkotyków (EUDA).
- ² Jest to wartość minimalna, ponieważ niektóre kraje zgłaszają brak pełnych danych.
- ³ https://www.cdc.gov/nchs/products/databriefs/db491.htm#section_1
- ⁴ Funkcję Reitox National Focal Pointa pełni w Polsce Dział Badań, Monitorowania oraz Współpracy Międzynarodowej KCPU.
- ⁵ KCPU jest członkiem grupy roboczej, która przygotowuje dokument dotyczący „Sojuszu Reitox”.
- ⁶ W Polsce szkolenia EUPC Europejskiego Programu Profilaktyki organizowane są przez KCPU we współpracy z Ekspertami Wojewódzkimi/Urzędami Marszałkowskimi. Osoby zainteresowane tematyką odsyłam do wcześniejszego wywiadu w SIU, zamieszczonego pod linkiem <https://siu.praesterno.pl/arttykul/822>